

MÜHARİBƏ VETERANLARININ SOSIAL REABILİTASIYASI VƏ İQTİSADI TƏMİNATINDA GÖRÜLƏN İŞLƏRİN TƏHLİLİ

Şirin MƏHƏMMƏD

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, Bakı, Azərbaycan

*Yazışılan müəllif: muhammedshirin123@gmail.com

NƏŞR TARİXİ:

Qəbul edilmə tarixi:

06.06.2026

Nəşr edilmə tarixi:

25.06.2026

AÇAR SÖZLƏR:

müharibə
veteranları, sosial
reabilitasiya,
iqtisadi təminat,
psixoloji dəstək,
məşğulluq
proqramları.

XÜLASƏ

Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial və iqtisadi təminatı dövlətin mühüm prioritetlərindən biridir. Xüsusilə, Vətən müharibəsindən sonra veteranların cəmiyyətə inteqrasiyası, məşğulluğu və sosial rifahının artırılması istiqamətində kompleks tədbirlər görülmüşdür. Bu sahədə həyata keçirilən əsas layihələr arasında mənzil və avtomobillərin verilməsi, yüksək texnologiyalı protezlərlə təminat, özünüməşğulluq proqramları, həmçinin Prezident təqaüdləri və vergi güzəştləri kimi iqtisadi dəstək mexanizmləri xüsusi diqqət cəhəkdir. Müharibə veteranlarının psixoloji dəstəyi sahəsində isə dövlət tərəfindən yeni reabilitasiya mərkəzləri yaradılmış, lakin xüsusən regionlarda bu xidmətlərin qeyri-bərabər paylanması və psixoloq çatışmazlığı kimi ciddi problemlər qalmaqdadır. Eyni zamanda əlillik statusu ala bilməyən qazilərin təminat problemləri, məşğulluq proqramlarında mövcud bürokratik maneələr, eləcə də sosial ödənişlərin real həyat şərtlərinə uyğun olmaması veteranların qarşılaşdığı əsas çətinliklər arasındadır. Problemlərin həlli üçün beynəlxalq təcrübənin mənimsənilməsi, ictimai məlumatlılığın artırılması, sosial müdafiəyə ayrılan vəsaitlərin artırılması və məşğulluq proqramlarının bürokratik prosedurlarının sadələşdirilməsi kimi addımların atılması zəruridir. Bu istiqamətdəki dövlət siyasətinin effektivliyi veteranların sosial rifahını yüksəltməklə yanaşı, ölkədə ümumi sosial sabitliyi və milli həmrəyliyi möhkəmləndirir.

GİRİŞ

Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası və iqtisadi təminatı, xüsusilə Vətən müharibəsindən sonra dövlətin sosial siyasətinin mərkəzi istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Veteranların psixoloji travmaları, sosial adaptasiya çətinlikləri və iqtisadi inteqrasiya problemləri yalnız fərdi səviyyədə deyil, ümumilikdə ölkənin sosial sabitliyinə və milli həmrəyliyinə də ciddi təsir edir. Bu baxımdan, müharibə iştirakçılarının cəmiyyət həyatına uğurlu reinteqrasiyası, iqtisadi müstəqilliklərinin təmin edilməsi və onların qarşılaşdıqları müxtəlif problemlərin effektiv həlli Azərbaycanın uzunmüddətli inkişaf strategiyası və sosial ədalətin təmin olunması baxımından aktual və prioritet bir məsələ kimi ortaya çıxır. Tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial-iqtisadi reabilitasiyası ilə bağlı görülmüş işləri sistemli şəkildə təhlil etmək, mövcud problemləri və qarşıda duran çağırışları müəyyənləşdirmək, həmçinin effektiv həll yollarını təklif etməkdir. Məqalədə əsasən tarixi və müqayisəli təhlil metodundan istifadə olunmuş, beynəlxalq təcrübələr nəzərdən keçirilmişdir. Araşdırma həm nəzəri, həm də praktik baxımdan ədəbiyyata əhəmiyyətli töhfə verir, çünki bu istiqamətdə dövlət siyasətinin real nəticələrini əks etdirən kompleks təhlil aparılmış, eyni zamanda sosial siyasətin təkmilləşdirilməsi üçün konkret təkliflər təqdim edilmişdir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiq olunan məqalədə müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası və iqtisadi təminatı sahəsində həyata keçirilən dövlət siyasətinin təhlili məqsədilə keyfiyyət yönümlü tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırma zamanı müqayisəli təhlil, məzmun analizi və sistemli yanaşma metodları tətbiq olunmuşdur. Məqalənin hazırlanması prosesində Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları, dövlət proqramları, rəsmi statistik məlumatlar, eləcə də yerli və beynəlxalq elmi ədəbiyyatlar və elektron resurslar araşdırılmışdır. Eyni zamanda müharibə

veteranlarının sosial müdafiəsi və reabilitasiyası sahəsində beynəlxalq təcrübə öyrənilmiş və Azərbaycan modeli ilə müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir.

Problemin qoyuluşu və müzakirəyə təqdim olunan əsas məsələlər. Müharibədən sonrakı dövrdə Azərbaycanda veteranların cəmiyyətə inteqrasiyası və psixososial dəstəyi sahəsindəki çətinliklər onların fiziki, psixoloji və sosial vəziyyətlərindən qaynaqlanır və bu səbəbdən də sosial siyasətin mühüm prioritetinə çevrilmişdir. Xüsusilə, müharibə veteranlarının böyük bir hissəsinin mülki həyata uyğunlaşmaqda çətinlik çəkməsi, travma sonrası stress pozuntuları (PTSD), əmək bazarına adaptasiya problemləri və ailə-məişət münasibətlərində yaşanan böhranlar dövlət və cəmiyyət üçün mühüm sosial məsələ yaradır. Bu kontekstdə, veteranların sosial-psixoloji problemlərinin həlli yalnız səhiyyə xidmətlərinin gücləndirilməsi ilə məhdudlaşmamalı, həmçinin onların cəmiyyət həyatında iştirakını asanlaşdıracaq hüquqi, iqtisadi və sosial mexanizmlərin yaradılmasını da tələb edir, çünki müharibə veteranlarının cəmiyyətə uğurla reinteqrasiyası dövlət təhlükəsizliyi, ictimai sabitlik və milli həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır (Sivkov, 2025).

Bu baxımdan, Azərbaycanda müharibə veteranlarının iqtisadi təminatının təşkili məsələsinin aktuallığı həm sosial, həm də siyasi sabitlik perspektivlərindən qaynaqlanır; xüsusilə müharibədən sonrakı şəraitdə dövlətin iqtisadi siyasətində bu kateqoriyaya aid şəxslərin maddi rifahının artırılması mühüm prioritetlərdən biridir. Veteranların iqtisadi təminatı ölkədə əmək bazarına uyğunlaşmalarını asanlaşdırmaq, onların sahibkarlıq fəaliyyətlərinə cəlb olunması və peşə yönümlü təlimlər vasitəsilə məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi ilə bilavasitə əlaqəlidir; bu da həm fərdi səviyyədə sosial müdafiəni gücləndirir, həm də ümumi iqtisadi inkişafa töhfə verir. Bundan əlavə, veteranların maddi rifahının yaxşılaşdırılması onların ailə üzvlərinin sosial müdafiəsini təmin edir, cəmiyyətin yoxsulluq və işsizlik səviyyəsini azaldır, nəticədə ümumi sosial sabitliyə müsbət təsir göstərir. Beləliklə, müharibə veteranlarının iqtisadi təminatının yüksəldilməsi Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, həm də ölkədə milli həmrəylik və sosial ədalət prinsiplərinin möhkəmlənməsi baxımından xüsusi aktuallıq kəsb edir (Sivkov, 2025).

Müharibə veteranlarının psixososial reabilitasiyasının və iqtisadi təminatının təşkili Azərbaycan üçün həm fərdi, həm də ümumi sosial sabitlik baxımından xüsusi aktuallıq daşıyır. Dünyanın müxtəlif ölkələrində aparılan müharibələrin nəticələri göstərir ki, veteranların cəmiyyətə tam inteqrasiya olunmaması onların uzunmüddətli sosial problemlərlə qarşılaşmasına gətirib çıxarır. Məsələn, ABŞ-da Vyetnam müharibəsinin başa çatmasından sonra 20 il ərzində cinayət törətdiklərinə görə həbs olunanların üçdə biri veteranlar olmuş, ölkədəki evsiz əhəlinin isə təxminən dördü birini məhz müharibə iştirakçıları təşkil etmişdir. Bu göstəricilər müharibə iştirakçılarına maddi və psixoloji dəstəyin yetərsiz təşkil edildiyi hallarda cəmiyyətin ciddi sosial problemlərlə qarşılaşdığını aydın şəkildə ortaya qoyur (Rüstəmov, n.d.). Azərbaycanda müharibə iştirakçılarına münasibətdə iqtisadi dəstək mexanizmlərinin gücləndirilməsi, onların işlə təminatı və sosial rifahının artırılması tədbirləri bu kimi mənfi nəticələrin qarşısını almağa yönəlmişdir. Veteranların iqtisadi təminatı sahəsində atılan addımların vacibliyi həmçinin onlarda tez-tez müşahidə edilən posttravmatik stress pozuntusunun ağır nəticələrini azaltmaq baxımından da böyük əhəmiyyət daşıyır, çünki iqtisadi təminat problemləri PTSP əlamətlərini daha da ağırlaşdıraraq veteranların cəmiyyətə reinteqrasiyasını çətinləşdirə bilər.

Eyni zamanda posttravmatik stress pozuntusu (PTSP) müharibə iştirakçıları arasında olduqca geniş yayılmış, ciddi sosial və psixoloji fəsadlar törədən bir fenomendir. Tarixi təcrübələr göstərir ki, müxtəlif dövrlərdə hərbi əməliyyatlarda iştirak edən hərbiçilərin böyük bir hissəsi müharibədən sonra müxtəlif dərəcələrdə psixi pozuntular yaşamışdır. Məsələn, İkinci dünya müharibəsi zamanı ABŞ ordusunda təxminən bir milyon hərbiçisi məhz psixoloji problemlər səbəbilə müalicəyə ehtiyac duymuş, Vyetnam müharibəsindən sonra isə veteranlar arasında psixi travmanın təsirləri daha ağır nəticələr doğurmuşdur (Rüstəmov, n.d.). Travmatik hadisələrin təsiri veteranların şəxsi həyatını ciddi şəkildə pozaraq ailə münasibətlərinin dağılmasına, emosional qeyri-sabitliyə və cinayət hallarının artmasına səbəb olmuşdur. Müharibə iştirakçılarının yaşadıkları travmaların effektiv müalicəsi isə kompleks yanaşma tələb edir və ənənəvi dərman müalicələrinin təsiri məhdud olduğundan, psixoterapiya vasitəsilə fərdi yanaşmaların tətbiqi daha faydalı hesab olunur. PTSP-nin müalicəsi üzrə kompleks reabilitasiya tədbirlərinin maliyyə yükünün yüksək olması isə dövlətlər üçün əlavə çətinlik yaradır və

bu səbəbdən ölkələrin əksəriyyətində tam miqyaslı reabilitasiya proqramları həyata keçirilmir. Bu vəziyyət Azərbaycanda da müharibə veteranlarının psixoloji reabilitasiyasına diqqətin artırılmasını və maliyyə resurslarının daha effektiv istifadəsini tələb edir.

Müharibə veteranlarının sosial-iqtisadi məsələlərinin dövlətin prioritetində olduğunu cənab Prezident də dəfələrlə vurğulamışdır. Məsələn, 2024-cü ilin yanvarın 10-da verdiyi müsahibə zamanı bu məsələyə xüsusilə toxunmuşdu: "Mən bütövlükdə deyə bilərəm ki, bu sahədə Azərbaycan dünya miqyasında öz modelini ortaya qoyur. Çünki dünyada bir çox ölkələr müharibə şəraitində olublar. O ölkələrin təcrübəsini biz bilirik, öyrənirik. Görürük ki, Azərbaycanda şəhid ailələrinə, qazilərə və müharibədən əziyyət çəkmiş insanlara göstərilən diqqət doğrudan da nümunəvi sayıla bilər. Çünki elə təşəbbüslər irəli sürülür ki, başqa ölkələrdə biz buna rast gəlmirik. Məsələn, şəhid ailələrinə, müharibə əlillərinə dövlət tərəfindən mənzillərin verilməsi. Bu, bizim təşəbbüsümüz idi. Bu günə qədər bu kateqoriyadan olan 10 minə yaxın insan mənzillərlə təmin edilib. Minik avtomobilləri verilir, 7400 avtomobil verilib. Növbədə duranlar, yəni Birinci Qarabağ müharibəsinin iştirakçıları və qaziləri artıq yaxın gələcəkdə tam təmin ediləcəklər. Təkcə keçən il Birinci Qarabağ müharibəsi şəhidlərinin ailələri və qaziləri evlərlə təmin edilib. Onlardan 850 nəfəri mənzillərlə təmin edilib, İkinci Qarabağ müharibəsinin iştirakçıları, yəni qaziləri və şəhid ailələri, onlara da 750 mənzil verilib, bu proses davam etdirilir" (Rüstəmov, n.d.).

Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial-iqtisadi reabilitasiyası əsasən 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra aktuallaşmış olsa da, hətta bir çox layihələrə ondan əvvəl start verilmişdir. Məsələn, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Agentliyinin, BMT-nin İnkişaf Proqramının və BMT-nin Əhali Fondunun birgə icra etdiyi "Əlilliyi olan qadınların və müharibə veteranlarının hüquqlarının və rifahının təmin edilməsi" layihəsi əlilliyi olan qadınların və müharibə iştirakçılarının sosial müdafiəsini gücləndirmək məqsədilə onların maddi rifahının yüksəldilməsini, hüquqlarının qorunmasını və cəmiyyətə tam şəkildə inteqrasiyasını təmin etməyi hədəfləyib. 2019-2021-ci illər ərzində həyata keçirilmiş bu layihənin əhatə dairəsinə Bakı şəhəri ilə yanaşı Masallı və Salyan rayonları daxil edilmiş, iştirakçılara müxtəlif təlimlər verilmiş və onların iqtisadi fəaliyyətlərini genişləndirmək məqsədilə biznes planları qiymətləndirilərək təsdiqlənmiş 136 nəfərə öz seçdikləri fəaliyyət istiqamətinə uyğun olaraq lazımı avadanlıqlar təqdim edilmişdir (Əlilliyi olan qadınların..., n.d.).

Xüsusilə, iqtisadi reabilitasiya baxımından, Azərbaycanda müharibə veteranları və müharibələrlə əlaqəli xüsusi qruplara Prezident təqaüdünün təyin edilməsi dövlətin sosial siyasətində mühüm yer tutan və xüsusilə veteranların iqtisadi rifahının yüksəldilməsinə yönələn bir addımdır. Bu təqaüd 2019-cu ilin aprel ayından tətbiq olunmağa başlanmış və onun verilməsi müxtəlif kateqoriyaları – müharibə iştirakçıları, müharibə və 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar əlilliyi olan şəxslər, eləcə də Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş şəxsləri və Leninqrada müdafiəsində xidmət etmiş vətəndaşları əhatə edir. Dövlətin bu təqaüdlə bağlı siyasəti eyni anda bir neçə kateqoriyaya aid vətəndaş üçün nəzərdə tutulduğu halda, hər bir şəxs yalnız öz statusuna görə nəzərdə tutulan ən yüksək məbləğli təqaüdü almaq hüququna malikdir. Bu təqaüd siyasəti ümumilikdə müharibə veteranlarının və əlillərin iqtisadi sabitliyini dəstəkləmək məqsədilə həyata keçirilən uzunmüddətli sosial siyasətin bir hissəsidir (Müharibə veteranlarının ..., n.d.).

Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası sahəsində beynəlxalq təcrübənin mənimsənilməsi məqsədilə dövlət qurumlarının nümayəndələri tərəfindən xarici ölkələrlə, xüsusilə də Türkiyə ilə sıx əməkdaşlıq həyata keçirilir. Bu istiqamətdə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyinin nümayəndə heyətinin Türkiyənin müvafiq qurumları ilə keçirdiyi görüşlər və ziyarətlər mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məsələn, 2024-cü ildə Ankarada baş tutan görüşlər zamanı hər iki ölkənin mövcud reabilitasiya infrastrukturunu və hüquqi bazası qarşılıqlı şəkildə müzakirə edilmiş, xüsusilə əlilliyi olan şəxslərin və veteranların reabilitasiyası üzrə Türkiyənin təcrübəsi diqqətlə öyrənilmişdir (Dövlət tibb ..., n.d.). Bu çərçivədə Türkiyənin müxtəlif dövlət qurumları və universitetləri ilə keçirilən görüşlərdə reabilitasiya xidmətlərinin təşkili, yüksətexnologiyalı reabilitasiya avadanlıqları və metodlarının tətbiqi, o cümlədən autizmlə şəxslər, gözdən əlilliyi olan şəxslər və qazilərin reabilitasiyası üzrə fəaliyyət göstərən müasir reabilitasiya mərkəzlərinin iş prinsipləri təhlil olunmuşdur. Belə beynəlxalq

təcrübələrin Azərbaycanda tətbiqi nəticəsində müharibə veteranlarının və əlilliyi olan şəxslərin sosial müdafiəsi sahəsində görülən işlərin səmərəliliyinin artırılması və bu şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiya imkanlarının daha da genişləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Ölkəmizdə müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası çərçivəsində dövlət tərəfindən regionlarda yeni reabilitasiya mərkəzlərinin yaradılması, eləcə də veteranların cəmiyyətə sosial inteqrasiyasını təşviq edən müxtəlif ictimai tədbirlərin keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və bu yanaşmanın parlaq nümunəsi olaraq 2023-cü ildə istifadəyə verilən Qarabağ Regional DOST Mərkəzinin Reabilitasiya Məntəqəsi göstərilə bilər ki, burada həm psixoloji, həm də ictimai tədbirlər vasitəsilə müharibə iştirakçılarının kompleks şəkildə reabilitasiyası həyata keçirilir və bunun nəticəsində veteranların cəmiyyətə reinteqrasiyasına şərait yaradılır. Həmin mərkəzlərdə tibbi və psixoloji reabilitasiya xidmətlərinin göstərilməsi ilə yanaşı, veteranların cəmiyyətə uyğunlaşması və sosial münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə müxtəlif tədbirlər də təşkil olunur ki, bunların arasında birgə ağacəkmə aksiyaları xüsusilə diqqət çəkir (Qarabağ veteranlarının ..., n.d.). Ağacəkmə aksiyaları veteranların sosiallaşmasına, onların həm bir-biri ilə, həm də yerli icma üzvləri ilə ünsiyyətinin güclənməsinə, özlərini cəmiyyətin fəal və faydalı bir parçası kimi hiss etmələrinə yardım edir və beləliklə, onların psixoloji travmalarının azaldılmasına dolayı şəkildə təsir göstərir (Şəhid ailələrinin, n.d.).

Müharibə veteranlarının sosial-iqtisadi reabilitasiyası üçün görülən işlərin təhlili Dövlət siyasətinin digər vacib istiqaməti müharibə veteranlarının sosial təminatının iqtisadi ölçülərini də əhatə edir; bu siyasət iqtisadi dəstəyin, əmək bazarına inteqrasiyanın və sosial sabitliyin gücləndirilməsi prinsipləri üzərində qurulmuşdur. Azərbaycan dövləti bu sahədə beynəlxalq təşkilatların və özəl sektorun təşəbbüslərinə dəstək göstərməklə qazilərin sosial rifahını yüksəltməyi, eləcə də onların gələcək iqtisadi müstəqilliyini təmin etməyi məqsəd qoymuşdur. Bu istiqamətdə PAŞA Sığorta şirkəti kimi böyük biznes qurumlarının verdiyi dəstək və sponsorluq fəaliyyəti dövlət siyasətinin effektiv həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli rol oynayır (Paşa sığorta şirkətinin ..., n.d.). Dövlətin iqtisadi və sosial siyasətində şəhid ailələri və veteranların müdafiəsinin prioritet olması onların sosial statusunun yüksəlməsinə, uzunmüddətli psixoloji fəsadların qarşısının alınmasına və nəticədə cəmiyyətin bütövlükdə dayanıqlı inkişafına töhfə verir. Bu, həm sosial ədalətin təmin edilməsində, həm də ölkədə milli həmrəylik mühitinin möhkəmlənməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan Respublikası 2020-ci ildə müharibədən dərhal sonra bərpa mərhələsinə kompleks və sürətlə tətbiq olunan sosial müdafiə siyasəti ilə başlayıb ki, bu siyasət çərçivəsində əsas diqqət müharibədə həyatını itirmiş şəxslərin ailə üzvləri və müharibə iştirakçılarının sosial rifahının yaxşılaşdırılmasına yönəldilib. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən dəstək tədbirləri sosial təminat və ödənişlərin müraciət gözləmədən avtomatik təyin edilməsi, vətəndaşların maddi yardımlarla təmin olunması, psixoloji yardım və reabilitasiya xidmətlərinin genişləndirilməsi, veteranların məşğulluq problemlərinin sürətlə həlli və kiçik sahibkarlıq fəaliyyətlərinə cəlb edilməsi kimi istiqamətləri əhatə edir və sadəcə 2020-2021-ci illərdə bu proqramın əhatə dairəsi artıq 20 mindən çox insanı təşkil etmişdi.

Azərbaycan dövlətinin müharibə veteranlarına və şəhid ailələrinə diqqət və qayğısının ən bariz göstəricilərindən biri mənzil təminatı sahəsində görülən işlərin ardıcıl şəkildə genişləndirilməsidir. Belə ki, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən 2018-ci ildə 626, 2019-cu ildə 934, 2020-ci ildə 1572 mənzil və fərdi ev verilmiş, 2021-ci ildə isə bu göstərici kəskin artaraq 3 min mənzil və fərdi evə çatdırılmışdır. Ümumilikdə postmüharibə dövründə tətbiq olunan geniş sosial dəstək paketi çərçivəsində 100 min şəxsə yönəlmiş 166 min xidmət göstərilmişdir ki, bu da dövlətin veteranların sosial müdafiəsinə verdiyi böyük önəmi əks etdirir (Şəhid ailələrinin, n.d.).

Azərbaycanda müharibə iştirakçıları və şəhid ailələrinin iqtisadi təminatı məqsədilə genişmiqyaslı mənzil təminatı və nəqliyyat vasitələrinin təqdim edilməsi dövlətin sosial siyasətinin strateji vəzifələrindən biri olaraq diqqət mərkəzinə çıxıb və bu istiqamətdə aparılan fəaliyyət intensiv xarakter daşıyır. Bu yanaşma çərçivəsində ilk mərhələ kimi, 2020-2021-ci illər ərzində minlərlə müharibə əlili xüsusi nəqliyyat vasitələri ilə təmin edilib, həmçinin onların sosial rifahının və həyat

keyfiyyətinin artırılması məqsədilə hər il mənzillərin verilməsi üzrə konkret göstərişlər və proqramlar icra olunub. Məsələn, yalnız 2020-ci ildə şəhid ailələri və müharibə veteranları üçün 1572 mənzil və fərdi ev ayrılıb, cari il üçün isə bu rəqəmin ikiqat artırılaraq 3 minə çatdırılması planlaşdırılır. Eyni zamanda, dövlət başçısının təşəbbüsü ilə həyata keçirilən uzunmüddətli proqramlar nəticəsində gələcək illərdə də mənzil təminatının davam etdirilməsi, xüsusən keçmiş məcburi köçkünlər üçün tikilmiş yaşayış komplekslərinin bir hissəsinin bu kateqoriyaya aid edilməsi nəzərdə tutulub ki, bu tədbirlər bütövlükdə müharibədən zərər çəkmiş şəxslərin iqtisadi sabitliyinin və maddi təminatının yaxşılaşdırılmasına hesablanmışdır.

Azərbaycanda şəhid ailələri, qazilər və erməni terrorundan zərər çəkmiş şəxslərin iqtisadi müstəqilliklərinin təmin olunması məqsədilə müharibə dövründən sonra həyata keçirilən özünüməşğulluq proqramları nəticəsində artıq təxminən 3700 şəxs müxtəlif iqtisadi fəaliyyətlərə cəlb edilib və onlardan 3030 nəfəri, o cümlədən şəhid ailələrinin 1200 üzvü üçün şəxsi təsərrüfat və kiçik bizneslər formalaşdırılıb (Şəhid ailələri, n.d.). Paralel olaraq müharibə zamanı xəsarət almış hərbiçilərin tibbi-sosial reabilitasiyası sahəsində dövlətin apardığı siyasət müasir standartlara uyğunlaşdırılıb. Belə ki, 2021-ci ilin fevralında açılışı baş tutan Şağan Reabilitasiya Pansionatı hər il təxminən 5000 nəfərin müasir tibbi texnologiyalar vasitəsilə bərpa müalicəsi almağına imkan yaradır və bununla da ölkənin sosial dəstək sistemində mühüm yer tutur. Bundan başqa, 2020-ci ilin dekabr ayından başlayaraq döyüşlər zamanı orqanlarını itirmiş qazilərimiz yüksək texnologiyalı elektron protezlərlə təmin edilir, eyni zamanda müharibədən sonra ümumilikdə 210 qaziyə 1220 müxtəlif reabilitasiya vasitəsi təqdim olunmuş və bu yaxınlarda isə onların mühərrikli təkərli oturmaqla təminatı da həyata keçirilməyə başlanmışdır.

2022-ci ilin sonuna olan statistika isə göstərir ki, bu çərçivədə ümumilikdə 119 min şəxs sosial dəstək tədbirləri ilə əhatə olunmuş və onlara yönəlmiş müxtəlif xidmətlərin sayı 249 minə keçmişdir. Konkret olaraq, 101 min şəxs üçün 113 min aylıq sosial ödəniş təyin edilmiş, 2200 şəxs sığorta ödənişi almış və 16,2 min şəxs üçün birdəfəlik ödəmə təmin olunmuşdur ki, bu da onların iqtisadi rifahını artırmaqla sosial reabilitasiya prosesini asanlaşdırmışdır. Veteranların mənzil-məişət şəraitlərinin yaxşılaşdırılması baxımından 4000 mənzil və fərdi ev təqdim edilmiş, müharibə əlillərinə isə əlavə olaraq 300-dən çox avtomobil verilib; ümumilikdə isə mənzil və fərdi evlə təmin edilənlərin sayı 13 min nəfər, avtomobil ilə təmin edilənlərin sayı isə 7500 nəfəri ötürüb. Eyni zamanda 367 nəfər yüksək texnologiyalı 382 ədəd müasir protezlə təmin edilmiş, 1709 nəfərə isə 28 min reabilitasiya vasitəsi təqdim olunmuşdur ki, bu vasitələr veteranların fiziki bərpasını və cəmiyyətə inteqrasiyasını sürətləndirir. Sosial-psixoloji reabilitasiya sahəsində isə 11 min nəfər veteran ümumilikdə 34 min xidmətdən yararlanıb, məşğulluq proqramları vasitəsilə isə 15,6 min şəhid ailəsi üzvü və müharibə iştirakçısının məşğulluğu təmin edilmiş, onların 8,8 min özünüməşğulluq proqramına cəlb edilmişdir (Memmedli, 2025; Şəhid ailələrinin, n.d.).

2021-ci ilin iyun ayında yaradılan vahid əlaqələndirmə mərkəzləri isə 63,6 min şəxsə xidmət göstərərək dövlətin sosial reabilitasiya siyasətində koordinasiyanı gücləndirmiş və xidmətlərin əlçatanlığını artırmışdır. Bu kompleks tədbirlər dövlətin sosial reabilitasiya siyasətinin effektivliyini göstərməklə yanaşı, veteranların sosial həyatının bərpası və rifahının artırılması istiqamətində mühüm uğurlara imza atıldığını təsdiqləyir.

Ümumiyyətlə, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyindəki Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi vasitəsilə Azərbaycanda hazırda Bakı və regionlarda ümumilikdə 14 reabilitasiya müəssisəsi və 1 Protez-Ortopedik Reabilitasiya Mərkəzi fəaliyyət göstərir ki, bu da ölkədə geniş bir reabilitasiya şəbəkəsinin mövcudluğunu göstərir. Təkcə 2023-cü ilin ilk rübündə həmin müəssisələrdə əlilliyi olan 14722 şəxs müxtəlif reabilitasiya xidmətləri ilə təmin olunub və həmin dövrdə əlavə olaraq əlilliyi olan 3547 şəxsə ümumilikdə 19 939 reabilitasiya vasitəsi təqdim edilib ki, bunların arasında yüksək texnologiyalı müasir protezlər, mühərrikli təkərli oturmaqlar, aşağı və yuxarı ətraflar üçün ortezlər, protez və ortopedik ayaqqabılar kimi vasitələr xüsusi yer tutur. Xüsusilə, ikinci Qarabağ müharibəsindən sonra reabilitasiya müəssisələrində 2722 nəfər müharibə veteranına sosial-psixoloji və tibbi reabilitasiya xidmətləri göstərilib, müharibə ilə əlaqədar əlilliyi olan 1913 şəxsə isə ümumilikdə 35509 reabilitasiya vasitəsi verilib. Bundan əlavə, həm birinci, həm də ikinci Qarabağ müharibəsində yaralanaraq aşağı və yuxarı ətrafları amputasiya

edilmiş 411 hərbiyə isə 428 ədəd yüksək texnologiyalı son nəsil protez təqdim edilib ki, bu da dövlətin müharibə veteranlarının reabilitasiyası və sosial integrasiyasını təmin etmək məqsədilə həyata keçirdiyi sosial siyasətin əhatə dairəsinin və keyfiyyətinin yüksək səviyyədə olduğunu göstərir (Şağan Reabilitasiya, n.d.).

2021-ci ildə aprel ayının 2-də Azərbaycan Milli Məclisində “Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında” və “Veteranlar haqqında” qəbul edilmiş dəyişikliklər ölkədə şəhidlərin və müharibə iştirakçılarının sosial hüquqlarının təmin edilməsi istiqamətində yeni mərhələni başlatmışdır; bu dəyişikliklər şəhidlər, şəhid ailələri, müharibə əlilləri və veteranlarla bağlı vahid informasiya bazasının yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu bazanın yaradılmasında əsas məqsəd şəhid və şəhid ailəsi statusu əldə etmiş şəxslər haqqında məlumatların vahid sistemdə toplanması, saxlanması və axtarışının avtomatlaşdırılmasıdır ki, bu da dövlət xidmətlərinin şəffaflığını və operativliyini artırmaqdadır. Həmçinin reyestrin tətbiqi nəticəsində şəhid ailələri və digər müharibə iştirakçıları üçün dövlət orqanlarına müraciət zamanı onların hüquqi statuslarının elektron qaydada dərhal yoxlanılması mümkün olacaq və sosial təminat hüquqlarının təmin edilməsi üzrə müraciətlərə avtomatik və proaktiv yanaşma tətbiq ediləcəkdir. Bu da öz növbəsində həm sosial dəstək tədbirlərinin daha effektiv şəkildə həyata keçirilməsini təmin edəcək, həm də dövlət xidmətlərinin əlçatanlığını və keyfiyyətini yüksəldəcəkdir.

Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası sahəsində beynəlxalq təcrübənin mənimsənilməsi məqsədilə dövlət qurumlarının nümayəndələri tərəfindən xarici ölkələrlə, xüsusilə də Türkiyə ilə sıx əməkdaşlıq həyata keçirilir. Bu istiqamətdə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyinin nümayəndə heyətinin Türkiyənin müvafiq qurumları ilə keçirdiyi görüşlər və ziyarətlər mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məsələn, 2024-cü ildə Ankarada baş tutan görüşlər zamanı hər iki ölkənin mövcud reabilitasiya infrastrukturunu və hüquqi bazası qarşılıqlı şəkildə müzakirə edilmiş, xüsusilə əlilliyi olan şəxslərin və veteranların reabilitasiyası üzrə Türkiyənin təcrübəsi diqqətlə öyrənilmişdir (Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza ..., n.d.). Bu çərçivədə Türkiyənin müxtəlif dövlət qurumları və universitetləri ilə keçirilən görüşlərdə reabilitasiya xidmətlərinin təşkili, yüksəktexnologiyalı reabilitasiya avadanlıqları və metodlarının tətbiqi, o cümlədən autizmlı şəxslər, gözdən əlilliyi olan şəxslər və qazilərin reabilitasiyası üzrə fəaliyyət göstərən müasir reabilitasiya mərkəzlərinin iş prinsipləri təhlil olunmuşdur. Belə beynəlxalq təcrübələrin Azərbaycanda tətbiqi nəticəsində müharibə veteranlarının və əlilliyi olan şəxslərin sosial müdafiəsi sahəsində görülən işlərin səmərəliliyinin artırılması və bu şəxslərin cəmiyyətə integrasiya imkanlarının daha da genişləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortaları haqqında qanunda qeyd edilir ki, hərbi qulluqçular həlak olduqda ödəniləcək sığorta ödənişinin məbləği 11 000 manata bərabərdir. Qanuna görə, hərbi qulluqçu hərbi xidmətdə olduğu zaman xəsarət (yaralanma, travma, kontuziya) alması, habelə xəstələnməsi nəticəsində birinci dərəcə əlil olduğu halda sığorta ödənişinin 80 faizi (8 800 AZN), ikinci qrup əlil olduğu halda 60 faizi (6 600 AZN), üçüncü qrup əlil olduğu halda isə 40 faizi (4 400 AZN) ödənilir. Hərbi qulluqçular hərbi xidmətdə ağır yaralandıqları hallarda 2 750 AZN, yüngül xəsarət aldıqlarında isə 550 AZN sığorta məbləği əldə edirlər (Mehralızadə, n.d.).

Azərbaycan Respublikasının Vətən müharibəsində iştirak etmiş şəxslərə 2022-ci ildən başlayaraq müharibə veteranı statusu və bununla bağlı müxtəlif iqtisadi təminatlar təqdim etməsi veteranların sosial müdafiəsi və iqtisadi vəziyyətinin gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən kompleks siyasətin mühüm komponentidir. Bu siyasət çərçivəsində artıq Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, Dövlət Sərhəd Xidməti, Ədliyyə Nazirliyi və Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidmətinin əməkdaşlarına veteran adı verilmiş, digər qurumlar üzrə isə bu proses davam etməkdədir. Veteran statusu alan şəxslər 2022-ci ilin yanvar ayından etibarən hər ay 80 manat məbləğində Prezident təqaüdü ilə təmin olunur və bu təqaüd təyin edilmə tarixindən asılı olmayaraq geriye doğru hesablama ilə ödənilir. Bundan əlavə, veteranların özünüməşğulluq proqramlarına, haqqı ödənilən ictimai işlər proqramlarına, eləcə də əməkhaqqının birgə maliyyələşdirilməsi proqramlarına növbədənəncə cəlb edilməsi ilə onların iqtisadi fəaliyyətlərinin inkişafı və maliyyə müstəqilliyinin gücləndirilməsi təmin edilir. Bu tədbirlərdən yararlanmaq üçün veteranlar müəyyən edilmiş işsizlik meyarlarına uyğun olmalı və müvafiq dövlət qurumlarına müraciət etməlidirlər. Vergi

Məcəlləsinin 102.2-ci, 102.3-cü və 102.4-cü və 102.7-ci maddəsinə əsasən, veteranlara həmçinin müxtəlif vergi güzəştlərinin tətbiqi nəzərdə tutulur; belə ki, müharibə veteranlarının muzzdlu işdən əldə etdiyi aylıq gəlirdən vergi tutulmalı məbləğin 400 manat azaldılması onların real gəlirlərinin artmasına şərait yaradır. Müharibə əlilləri üçün əlavə sosial təminat hüquqlarının verilməsi isə veteran statusunun daha geniş iqtisadi dəstək mexanizmi ilə əlaqələndirilməsini göstərir. Bu siyasət bütövlükdə veteranların iqtisadi təminatının daha effektiv və davamlı şəkildə həyata keçirilməsinə xidmət edir (Memmedli, 2025).

İllər keçsə də, veteranlara qarşı diqqət və qayğı azalmır. Yəni bu sadəcə post-müharibə dövrünün ilk illərini əhatə edən bir şey deyildir. Məsələn, 2025-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsində müharibə veteranları, şəhid ailələri və qazilərin sosial müdafiəsi ilə bağlı xərclərin artırılması nəzərdə tutulur və bu da dövlətin veteranlara olan yüksək diqqət və qayğısını əks etdirir. Belə ki, bu il sosialyönlü xərclər əvvəlki ilə nisbətən 8,8 faiz artırılaraq 16,9 milyard manata çatdırılacaq və ümumi büdcə xərclərinin 41 faizini təşkil edəcək ki, bunun da mühüm hissəsi məhz veteranların rifahına yönəldiləcək. Büdcədə həmçinin müharibə veteranlarının ali təhsil xərclərinin dövlət hesabına ödənilməsi üçün 41 milyon manat məbləğində xüsusi vəsaitin ayrılması, eləcə də minimum əməkhaqqı, pensiyalar və sosial müavinətlərin artırılması nəzərdə tutulur. Ümumilikdə, sosial paketlə 3 milyon insanın əhatə olunması planlaşdırılır ki, bu da müharibə veteranlarının sosial və iqtisadi vəziyyətinin daha da yaxşılaşdırılması üçün dövlətin atdığı strateji addımlardan biridir (Ouis et al, 2026; Sibkov, 2025).

NƏTİCƏLƏRİN MÜZAKİRƏSİ

Nəticədə, Azərbaycanda müharibə veteranlarının sosial reabilitasiyası və iqtisadi təminatının təşkili məsələsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir və bu sahədə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Vətən müharibəsindən sonra həyata keçirilən kompleks sosial dəstək proqramları çərçivəsində 100 min şəxs 166 min müxtəlif sosial xidmətlə təmin olunmuş, mənzil və fərdi evlə təmin edilən şəhid ailələri və müharibə əlillərinin sayı 2018-ci ildəki 626 rəqəmindən 2021-ci ildə 3 minə yüksəlmişdir ki, bu da dövlətin veteranların sosial müdafiəsinə xüsusi diqqət göstərdiyini əks etdirir. Həmçinin, müharibə əlillərinə verilən yüksək texnologiyalı protezlər onların aktiv həyata dönüşünə və hətta idman yarışlarında iştirak etməsinə şərait yaratmışdır. Eyni zamanda, şəhid ailələrinin və veteranların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək məqsədilə 3700 nəfər aktiv məşğulluq proqramlarına cəlb olunub, 3030 şəxs üçün şəxsi təsərrüfat və kiçik bizneslər yaradılıb, şəhid ailələri və müharibə iştirakçılarından ibarət 15,6 min şəxs məşğulluq imkanları ilə təmin edilib. Sosial reabilitasiya xidmətləri çərçivəsində 2022-ci ilin sonuna qədər 119 min şəxsə 249 min xidmət təqdim edilmiş, 101 min şəxs üçün aylıq sosial ödənişlər, 2200 nəfərə sığorta ödənişləri verilmiş, 16,2 min şəxs birdəfəlik ödənişlə təmin olunmuşdur. Reabilitasiya sahəsində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi üçün Türkiyə ilə sıx əməkdaşlıq həyata keçirilir, həmçinin ölkədə 14 reabilitasiya müəssisəsi və 1 Protez-Ortopedik Reabilitasiya Mərkəzi fəaliyyət göstərir ki, bunlarda yalnız 2023-cü ilin ilk rübündə 14 722 şəxsə xidmət göstərilmiş və müharibə əlillərinə 35 509 reabilitasiya vasitəsi təqdim olunmuşdur. Dövlət siyasəti həmçinin iqtisadi təminatı gücləndirmək üçün Prezident təqaüdləri, vergi güzəştləri və təhsil ödənişləri kimi istiqamətlərdə veteranlara əlavə dəstəyi nəzərdə tutur. Lakin mövcud uğurlara baxmayaraq, ixtisaslaşmış psixoloqların çatışmazlığı, reabilitasiya xidmətlərinin regionlarda qeyri-bərabər paylanması, əlillik statusu olmayan qazilərin tibbi təminat problemləri, məşğulluq proqramlarında bürokratik əngəllər və ictimaiyyətin veteranların sosial-psixoloji vəziyyətinə dair məlumatlılıq səviyyəsinin aşağı olması kimi problemlər hələ də qalmaqdadır. Bu problemlərin həlli üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin artırılması, beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi, məşğulluq proqramlarına çıxışın asanlaşdırılması və maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi zəruridir. Dövlət rəhbərliyinin xüsusi diqqəti və ardıcıl sosial siyasəti sayəsində bu problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində mühüm addımlar atılır və bu proseslərin davamlı inkişafı ölkədə veteranların sosial rifahının və ümumi sosial sabitliyin təmin olunmasına ciddi töhfə verir.

ƏDƏBİYYATLAR

- “Əlilliyi olan qadınların və müharibə veteranlarının hüquqlarının və rifahının təmin edilməsi” layihəsi. (n.d.). Dövlət Məşğulluq Agentliyi. Dövlət Məşğulluq Agentliyi
- Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyinin nümayəndə heyəti Ankara şəhərində səfərdə olub. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Qarabağ Regional DOST Mərkəzində Reabilitasiya Məntəqəsi istifadəyə verilib. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Mehdiyev, E. (2020). Psychological and psychiatric aspects of rehabilitation participants in the Karabakh war. *European Psychiatry*, 63(S1). <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2020.523>
- Mehralızadə, F. (n.d.). Müharibə iştirakçılarının narazılıqları: hərbcilərin və deputatların sığortalanmasında ayrı-seçkiləyin nəticəsi. Baku Research Institute. Baku Research Institute
- Memmedli, T. (2025). Revival and resilience: Social-psychological dimensions of the return to liberated Karabakh. *Acta Globalis Humanitatis et Linguarum*, 2(1), 175–189.
- Mezghiche S. (2025). The Criminal Behavior: exploring personal and social determinants: theoretical approach. *Science, Education and Innovations in the Context of Modern Problems*, 8(3), 962-981. doi: 10.56352/sei/8.3.59
- Məhərrəmov, V. (n.d.). Azərbaycanda şəhid ailələrinin sosial təminatı daim dövlətin diqqətindədir. *Azerbaijan News*. Azerbaijan News
- Milli Məclisin plenar iclasında 2025-ci ilin dövlət büdcəsinin müzakirəsinə başlanıb. (n.d.). Milli Məclis. Milli Məclis
- Müharibə veteranları üçün sosial hüquqlar və vergi güzəştləri. (n.d.). Oxu.az. Oxu.az
- Müharibə veteranlarına Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü. (n.d.). Dövlət Sosial Müdafiə Fondu. Dövlət Sosial Müdafiə Fondu
- Ouis A; Akram Ch; Yasmine A. (2026). The Effectiveness of the Elite in the Process of Social Transformation: A Sociological Approach. *Science, Education and Innovations in the Context of Modern Problems*, 9(2), 1-7. <https://doi.org/10.56334/sei/9.2.7>
- PAŞA Sığorta şirkəti şəhid və qazi ailə üzvlərinin sosial reabilitasiyası üçün nəzərdə tutulmuş layihəyə dəstək oldu. (n.d.). PAŞA Sığorta
- Reabilitasiya mərkəzində müharibə veteranları ilə birgə ağacəkmə aksiyası keçirilib. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Rüstəmov, İ. (n.d.). Psixanalitik müharibə veteranlarının travmasının reabilitasiyası qaydalarını açıqlayıb. *Report.az*. Report.az
- Sivkov, S. (2025). International experience of war veterans' reintegration. *Visegrad Journal on Human Rights*. <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.4.22>
- Şağan Reabilitasiya Pansionatına mediatör təşkil edilib. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Şağan Reabilitasiya Pansionatının direktoru: Müalicə kursu keçən əlilləri hər cür qayğı ilə əhatə etməyə çalışırıq. (n.d.). AzərTAc. AzərTAc
- Şəhid ailələri və müharibə iştirakçılarna dəstək yönümlü 249 min xidmət göstərilib. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Şəhid ailələri və müharibə veteranları yüksək diqqət və qayğı ilə əhatə olunublar. (n.d.). AzərTAc. AzərTAc
- Şəhid ailələrinin üzvləri və müharibə veteranlarının iştirakı ilə ağacəkmə aksiyası keçirilib. (n.d.). Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyi. DTSERA
- Şəhidlər, müharibə əlilləri və veteranları barədə vahid informasiya bazasının yaradılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. (n.d.). Yeni Azərbaycan. Yeni Azərbaycan

SUMMARY

ANALYSIS OF THE WORK ON SOCIAL REHABILITATION AND ECONOMIC PROVISION OF WAR VETERANS

Shirin Mahammad

Azerbaijan Tourism and Management University, Baku, Azerbaijan

The social and economic support of war veterans is one of the key priorities of Azerbaijan's state policy. Particularly after the Patriotic War, comprehensive measures have been taken to integrate veterans into society, ensure their employment, and improve their social welfare. Among the main projects implemented are the provision of housing and vehicles, high-tech prosthetics, self-employment programs, as well as economic support mechanisms such as presidential scholarships and tax benefits. In the field of psychological support, new rehabilitation centers have been established; however, significant challenges remain, including the uneven distribution of these services across regions and a shortage of qualified psychologists. Additionally, key difficulties faced by veterans include medical provision issues for those who have not obtained disability status, bureaucratic obstacles in employment programs, and insufficient alignment of social payments with real living conditions. To address these issues, it is necessary to adopt international experience, raise public awareness, increase funding for social protection, and simplify bureaucratic procedures in employment programs. The effectiveness of this state policy not only enhances veterans' social welfare but also strengthens overall social stability and national solidarity.

Keywords: war veterans, social rehabilitation, economic provision, psychological support, employment programs.

РЕЗЮМЕ

АНАЛИЗ РАБОТЫ ПО СОЦИАЛЬНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ И ЭКОНОМИЧЕСКОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ ВОЕННЫХ ВЕТЕРАНОВ

Ширин Махаммад

Азербайджанский университет туризма и менеджмента, Баку, Азербайджан

Социальная и экономическая поддержка военных ветеранов является одним из важнейших приоритетов государственной политики Азербайджана. В особенности, после Отечественной войны были приняты комплексные меры по интеграции ветеранов в общество, обеспечению их занятости и повышению их социального благополучия. Среди ключевых реализованных проектов можно выделить предоставление жилья и автомобилей, обеспечение высокотехнологичными протезами, программы самозанятости, а также экономические меры поддержки, такие как президентские стипендии и налоговые льготы. В сфере психологической поддержки ветеранов были созданы новые реабилитационные центры, однако одной из серьезных проблем остается их неравномерное распределение по регионам, а также нехватка квалифицированных психологов. Кроме того, среди основных трудностей ветеранов можно отметить проблемы с медицинским обеспечением у тех, кто не получил статус инвалида, бюрократические препятствия в программах занятости, а также недостаточную корреляцию социальных выплат с реальными условиями жизни. Для решения этих проблем необходимо учитывать международный опыт, повышать уровень общественной осведомленности, увеличивать финансирование социальной защиты и упрощать бюрократические процедуры в программах занятости. Эффективность данной государственной политики не только способствует повышению благосостояния ветеранов, но и укрепляет общественную стабильность и национальную солидарность.

Ключевые слова: военные ветераны, социальная реабилитация, экономическое обеспечение, психологическая поддержка, программы занятости.